

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ז, תשט"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עוד ל"שמות פרטיים וגלגוליהם בניבים"

(למאמרו של ר' ספן, לשוננו לעם, אב תשט"ו)

"על לא דבר"

ביטוי זה, המשמש בפינו כיום כתשובה של נימוס למי שאומר "תודה", "תודה רבה", "רב תודות", "חן-חן" וכדומה, אף הוא נמצא כבר במקור קדום, במדרש רבה במדבר כ א: "ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי עובדי כוכבים: נביאי ישראל מזהירין את ישראל מן העבירות.. ונביא שעמד מן הגוים (בלעם) העמיד פרצה לאבד את הבריות מן העולם. ולא עוד אלא שכל הנביאים היו במדת רחמים על ישראל ועל עובדי כוכבים... וזה אכזרי (בלעם) עמד לעקור אומה שלמה (ישראל) על לא דבר". שימוש

זה שבמדרש מושפע אולי גם ממקראות כגון „על לא חמס
עשה“ (ישעיה נג ט), „על לא חמס בכפי“ (איוב טז יז).
שהזכירם ספן, ובעקבותם אתה מוצא בתקופה מאוחרת:
„על לא דבר ולא חמס בכפי“ (פנקס ועד ארבע
ארצות, 197). אכן באשר לזיווגו של הביטוי „על לא דבר“
עם ביטויי תודה, נראה שצדק ספן (שם, עמודים 8—9).
שזיווג זה נעשה כתמורה לביטוי „אין בעד מה“,
שהורגש כתרגום מילולי משפות לועזיות.